

Esej je ključna točka u razvoju Krležina zanimanja za intelektualni profil i djelovanje Erazma Rotterdamskoga. To se zanimanje započelo 30-ih godina, o čemu svjedoči povremeno spominjanje Erazma i aluzije na njega u Krležinim beletrističkim i esejističkim radovima. Izravan je povod eseju iz 1942. negativna kritika mađarskoga prijevoda Erazmove *Pohvale ludosti*, objavljena u budimpeštanskom dnevniku *Pester Lloyd*. Okolnost što se u novinama jedne osovinske i totalitarne države Erazmo svrstava među nepoželjne pisce, navodi Krležu na zaključak da se tragično stanje ranonovovjekovnoga europskoga društva, što ga je Erazmo osvijetlio svojim prodornim kritičkim intelektom, preslikava i u aktualnom povijesnom času: »Prezirati profani zveket oružja, nadahnuti se uzvišenom duhovnom vrijednošću moralne i estetske ljepote [...], to po 'Pester Lloyd' znači djelovati korozivno, u okviru dugih stoljeća, sve do danas!«. Misao o podudarnosti Erazmove epohe i suvremene povijesti (»u ovom razgovoru s mentalitetom jednog vremena koje nas tako fatalno podsjeća na šesnaesto stoljeće«) prožimlje čitav esej. Pritom se nerijetko stječe dojam da K. u Erazmovu napetu odnosu prema vlastitom vremenu, u njegovim otvorenim i prikrivenim sukobima s vjerskim i političkim autoritetima, nalazi i metaforu svoga položaja u hrvatskoj kulturi, kako ga je osmislio u polemikama iz knjige *Moj obračun s njima*. Opsežan, prilično jednoličan, a u kompozicijskom pogledu ne odviše uredan esej zaključuje se ironičnim zapažanjima o sudbini Erazmova djela u atmosferi osovinskoga totalitarizma (»Logično je, prema tome, da Hortyjev 'Pester Lloyd', godine 1942. mjeseca augusta smatra Erazma pojavom opasnom po razvoj evropske civilizacije [...] i da preporučuje da se obustavi štampanje takve proze o kojoj ni gospodin Rosenberg nema najpovoljnije mišljenje«). Slijedi, kao epilog, duga pjesma *Samo se stihom može reći to*, u kojoj se razrađuje misao o aktualnom svjetskom ratu kao smrtnom času Europe. U skladu s temom eseja, pjesma svoju dijagnostičku oštrinu djelomično posuđuje od književnih očitovanja ranonovovjekovnoga kritičkoga uma, doduše, manje od Erazmovih obračuna s institucionaliziranom ludošću, a više od Shakespeareovih dramskih monologa, od kojih pokušava preuzeti i jampski pentametar.

LIT.: S. Lasić, Tri moderna pogleda na Erazma Rotterdamskog: Huizinga, Zweig, Krleža, Gordogan, 1985, 19. Zo. Kr.

»O GENERALU KONRADU I NAJPOPULARNIJEM NAŠEM DOBROVOLJAČKOM OFICIRU, G. A. KOVAČU«, članak objavljen u *Književnoj republici*, 1925, knj. II, br. 5 (s fragmentima članka *Barun Konrad*) te ponovno u knjigama *Ratne teme* i *Iz naše književne krème* (Sarajevo 1983). Odgovor je na Kovačeve napadaje *Snohvatice jednog raskrinkanog komunista* u »Hrvat«; *I meni se javio Frano Supilo!... Razgovor sa vrlim pokojnikom u stanu spiritističkog federaliste dra Hinka Hinkovića* (Riječ, 2. i 3. I. 1925), u povodu Krležina eseja *Bečko pismo IV. Noćni razgovor sa Franom Supilom* (Hrvat, 31. XII. 1924). U odgovoru Krleža navodi: »U svom drugom sastavku od 3. januara, on me je ponovno nazvao 'nedoučenim đakom austrijske

kadetske škole', zahuktanim bikom u hrvatskoj literarnoj areni, fabrikantom drama sa smrdljivim izrazima, huckačem na proletersku revoluciju, koji sa psihopatološkim uživanjem pljujem po intelektualcima Kroatije, izbljedjelim crvenim gardistom sa kvrgom u glavi, plagijatorom A. G. Matoša itd, itd.« Osim toga, Kovač tvrdi da je Krleža »u ratu stekao neprocjenjenih zasluga za Austriju u 'Kriegspressquartieru'« te da je »veličao talentat maršala Konrada«. Pobjivajući Kovačeve tvrdnje, K. zaključuje pozivom Kovaču da javno ponovi svoje tvrdnje, kako bi ga mogao tužiti sudu. Kovač se nakon toga nije javio. I. Fš.

»O GLEMBAJEVIMA«, prozni tekst koji zajedno s drugim narativnim »fragmentima« i tri drame pripada tzv. glembajevskom ciklusu; prvi put je objavljen u knjizi *Glembajevi* (Zagreb 1932). Prije toga su pojedini dijelovi tiskani kao posebni tekstovi: *Barunica Castelli-Glembajeva* (*Književnik*, 1928, 1); *Glembajevi* (*Srpski književni glasnik*, 1928, knj. XXIV, br. 5); *Glembajevi II. Generalica Warronigg-Glembaj* (*Srpski književni glasnik*, 1928, knj. XXIV, br. 6); *Karijera viteza Olivera Urbana* (*Književnik*, 1929, 10).

Tekst *O Glembajevima* sadržava pregled brojnih članova obitelji Glembaj u toku više generacija, od pol. XVIII. st. do 20-ih godina XX. st., a u nekim segmentima opširnije su prikazani pojedini članovi te obitelji (Oliver Urban, barunica Castelli, Angelika Barboczy, Olga Warronigg, teta Agneza). Tako koncipirana i od duljih fragmenata sastavljena cjelina uvod je u Krležin ciklus o obitelji koja uživa velik društveni ugled, čiji članovi »kao povorka od tri stotine lica stupaju od marijaterzijanske cehovske tmine do današnje sinkopirane crnačke glazbe«. Godine u kojima je objavio dijelove te proze podudaraju se s pojavom i izvedbama dviju drama iz istog ciklusa, *Gospoda Glembajevi* i *U agoniji*. K. je očito namjeravao ostvariti vrlo raznoliku knjiž. fresku, koja će odgovarati okvirnoj zamisli genealoških ciklusa u raznim eur. književnostima o postupnom raspadanju i degeneraciji imućne patricijske obitelji. Karakter cjeline njegovoj slici ne daje tek kronološka i porodična povezanost osoba i životopisa, nego i ukupnost usuda što ga K. povezuje sa zločinom oko 1790, kada je »jedan Glembaj (...) zaklao i orobio u viničkoj šumi jednog kramara (Kranjca)«, a kriminalni karakter daljnjih poslovnih pothvata i imovinskih transakcija vodi Glembajeve do silaženja sa životne pozornice »s teatralnim sredstvima degeneracije: u grčevima bolesnih živaca, s veronalom i browningom«.

Taj proces nije tako izrazito biološki determiniran kao kod E. Zole, koji je Krleži sigurno bio poticaj kao i nizu autora u francuskoj, njemačkoj, ruskoj, engleskoj, američkoj i drugim književnostima. Međutim, naturalistička je tradicija samo temelj na kojem je K. izgradio veliko djelo, secesionističko po tematici, prikazanoj predmetnosti i stilu.

Većina likova, koji su potpunije karakterizirani u prozi *O Glembajevima*, javljaju se i u drugim tekstovima ciklusa. Osnovna nit zajedničke glembajevske životne krivulje očitana je i u drami *Gospoda Glembajevi*, gdje se javlja i dominantan ženski lik, barunica Castelli. Oliver Urban lik je u *Ledi*, a Olga Warronigg u

Sprovedu u Teresienburgu. Međutim, u narativnoj analizi koju sadrže prozni fragmenti ne dodaje se ništa bitno novo psihološkom profilu tih dramskih likova. Proročanstvo stare Barboczyjeve lajtmotiv je *Gospode Glembajevih*, a likovi kao što su Laura (razrađenija u *U agoniji*) i dr. Gregor (koji igra važnu ulogu i izvan glembajevskoga kruga, u drami *U logoru*) također nose neke druge prozne tekstove u tom ciklusu (*Barunica Lenbachova, Kako je doktor Gregor prvi put u životu susreo Nečastivoga*), dok se drugi poimence spominju u daljnjim glembajevskim »fragmentima«. I. Vn.

OGRIZOVIĆ, Milan, pjesnik, novelist, feljtonist, kritičar i dramski pisac (Senj, 11. II. 1877 – Zagreb, 25. VIII. 1923). Gimnaziju je završio u Gospiću, a studij klasične filologije i matematike na Sveučilištu u Zagrebu. Doktorirao je 1904. temom *Kako je Emerik Pavić preveo Kačićev »Razgovor ugodni naroda slovinškoga«*. God. 1908. bio je zastupnik Hrvatske stranke prava u Hrvatskom saboru, a za vrijeme okupacije Srbije uređivao je *Belgrader Nachrichten* (1915–18) u Beogradu. Od 1900. (osim za vrijeme rata) predavao je na zagrebačkim gimnazijama njemački i klasične jezike. (God. 1904–05. predavao je njemački Krleži u II. razredu donjogradske gimnazije.) Jedno je vrijeme bio lektor i dramaturg u HNK u Zagrebu.

Napisao je niz aktovki, a od drama najpoznatije su mu *Prokletstvo* (1907), *Hasanaginica* (1909), *Banović Strahinja* (1913), *Vučina* (1921). Objavio je i knjigu *Hrvatski pripovjedači* (1907), *Pedeset godina hrvatskoga kazališta* (1910), zbirku proze *Humorističke pripovijesti* (1910) i dr.

Među prvima je objavio pozitivnu recenziju Krležine knjige *Tri simfonije* (*Beogradske novine*, 5. VIII. 1917), a vrlo mu je afirmativan i tekst informativno-recenzentskoga karaktera o *Tri kavalira gospođice Melanije* (*Dom i svijet*, 1. IX. 1922). Najvažniji je, međutim, esej *Krležina lirika* (*Savremenik*, 1918, 5–7). Ocjenjujući ga kao »novu zvijezdu« ili meteora hrvatske lirike i uspoređujući ga po neposrednosti stvaralaštva s Čehovom, Turgenjevom, Hauptmannom i Hamsunom, Ogrizović u detaljnoj interpretaciji *Pana* (1917) izriče superlativnu ocjenu Krležina poetskog djela. Ističući kako je K. ne samo umjetnik riječi nego i muzičar i slikar, zaključuje da je *Pan* jedinstveno djelo u hrvatskoj lirici po pjesničkoj sugestivnosti izraza i »riznici« riječi, te po »bojama i tonovima s jedne strane, a strukturi i motivskoj obradi s druge strane«.

K. spominje Ogrizovića u zapisu *Četiri mrtva književnika* (*Književna republika*, 1924, knj. I, br. 1). M. Šel.

»O HISTORJI HISTORIJE«, tekst prvi put objavljen u časopisu *Forum*, 1967, 3–4, u rukoveti varijacija pod zajedničkim naslovom *Zapisi iz jeseni 1940*, a pretiskan u knjizi *Djetinjstvo 1902–03 i drugi zapisi* (Zagreb 1972).

Ta esejistička varijacija, po riječima samoga Krleže, nastala je na rubu »vlastite lektire, kada mi, za tmurnih dana jeseni 1940, nije preostalo nego da se tješim čitkanjem davnašnjih mudrolija«. Suočen s još jednom svjetskom katastrofom, K. nastoji povijesti oteti komadić smisla, odgovoriti na pitanje »zašto« i »čemu«. Tekst odaje rezignaciju čovjeka, ali i neugasivu intelek-

tualnu budnost pisca. Nezadovoljan odgovorima što ih može ponuditi društvena znanost, osobito sociologija, K. se nastoji uzdignuti iznad katastrofičnog zbivanja, ne bi li pogledom na ukupni smisao čovjekove društvenosti došao do nekog odgovora. »Što je to Historijska Volja?« Ona traje kao vječno uzgibano polje razornih snaga, a naše društvene tvorevine samo su zrnca pijeska na površini. Čovjek svoje socijalno postojanje svodi na fetiš »Države«, a sve ideje o društvenom razvoju »imaju svoju kolijevku i svoj grob«. Uime takvih zamisli, ljudi »bruse noževe i sjekire i s nabijenim kuburama snuju jedni drugima o glavi«. Što je onda to »socijalno«, kad se stalno zbivaju njegove negacije? Sociologija na to pitanje ne odgovara: ona pretenciozno ispituje činjenice, o kojima potom raspravlja »gotovo beletristički bezidejno«, već prema političkom predznaku onoga koji njome upravlja. Sve zajednice stvaraju teorije o vlastitim interesima i društvenim apetitima. Ako društvo već jest neka »sveopća uzajamnost pojedinaca«, čovjeku ipak ne uspijeva utvrditi zakone društvenih zbivanja. Znanost ih nastoji svesti na neku matematičku srednju vrijednost, kojoj zatim dodaje razna antropobiološka objašnjenja, ali trajno upitnim ostaje da li se »dvoonožac« uza sve spoznaje razvija »naviše«. Čovjeku tako preostaje da ide kroz povijest kao »luckasti pustolov koji trči (...) da bi uhvatio svoju vlastitu sjenku«. Ni. Pk.

»O ILIRSKOM POKRETU« → »UVODNA RIJEČ NA ZNANSTVENOM SAVJETOVANJU U ZAGREBU O 130-GODIŠNJICI HRVATSKOG NARODNOG PREPORODA«

»O IVANU MEŠTROVIĆU«, esej objavljen prvi put u časopisu *Književnik* (1928, 3) a potom, uz manje preinake, pod naslovom *Ivan Meštrović vjeruje u Boga* u knjizi *Deset krvavih godina* (Zagreb 1937; Zagreb 1957). Krleža ga je napisao potaknut Meštrovićevim tekstom o Michelangelu (*Nova Evropa*, 1926, knj. XIV, br. 9–10). Krležina kritička oštrina može se objasniti njegovim negativnim stavom prema »vidovdanskoj sekti«, izraženim u članku o VI. izložbi proljetnog salona (*Plamen*, 1919, 12), te političkim prilikama 1928. Povezujući Meštrovićevu tezu iz članka *Michelangelo* »da religije rađaju umjetnost« s njegovom zamisli o gradnji »Kosovskog Hrama« (1915) K. obrazlaže kako je Meštrović postao prorok »Religioznog Stvaranja Države«, od vidovdanskog misterija i Vidovdanskog hrama do Vidovdanskog ustava. Kritičan je i prema Meštroviću kao religiozno-estetskom ideologu i njegovu simbolizmu, a od teorija »kojima je fascinirao naše pokoljenje« posebno prema kosovsko-religioznoj tezi, njezinim propovjednicima i sljedbenicima. Među njima izdvaja (citatima) D. Mitrinovića, M. Đurića, M. Marjanovića i Lj. Micića. Nije čudo, kaže K., da je taj religiozni zanos zahvatio i lorda Roberta Cecila na otvorenju Meštrovićeve izložbe u Londonu (1915). Diveći se njegovim djelima, suprotstavio je njemačkome materijalizmu »poeziju i idealizam jugoslavenske rase« (prema *Savremeniku* iz 1919). Meštrovićevu religioznost ocjenjuje i Ernst H. R. Collings izjavom da su to »jedina religiozna djela od značaja nakon renesanse«. K., u skladu sa svojom materijalističkom estetikom, nastoji objasniti o čemu se radi »u tom takozva-